

Azonosító
jel:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

ÉRETTSÉGI VIZSGA • 2019. május 6.

MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

EMELT SZINTŰ ÍRÁSBELI VIZSGA

2019. május 6. 8:00

Időtartam: 240 perc

Pótlapok száma	
Tisztázati	
Piszkozati	

EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Fontos tudnivalók

Ossza be a 240 percet úgy, hogy minden feladatra legyen elég ideje!

Alaposan olvassa el a feladatokat, kérdéseket, szempontokat!

Bátran fogalmazzon önálló véleményt, ahol azt kéri a feladat!

Írásait gondosan szerkessze, helyesírását ellenőrizze a szótárból, ha bizonytalan!

Jegyzeteket, vázlatot készíthet, de ügyeljen, hogy azok elváljanak a kész fogalmazásoktól!

Ha a megoldott feladatokban javítani akar, akkor a javítani kívánt szót / szavakat húzza át, a helyesnek vélt szót / szavakat pedig írja le újra!

Eredményes munkát kívánunk!

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

SZÖVEGÉRTÉSI ÉS NYELVI-IRODALMI MŰVELTSÉGI FELADATSOR

A József Attila-szótár terve

Az írói szótárak az írók, költők teljes szókészletét feldolgozó és bemutató szótárak. Az első írói szótárakat azért kezdték készíteni, hogy a nehezen érthető szavakat megmagyarázzák. A modern írói szótáraknak azonban már a teljes életmű szóanyagának feldolgozása a célja. Az írói szótárak ügye Kelet-Közép-Európában az 1950-es években lendült fel. A magyar írói szótárak mintájául a német és az orosz hagyomány szolgált (különösen a Goethe-szótár és a Puskin-szótár). „Az írói szótár alapvető célkitűzésének az értelmezést, a jelentés pontos megadását tartom” – mondja egy szótárkészítő,¹ aki elkészítette már a Bánk bán-, a Zrínyi- és a Radnóti-szótárt is, jelenleg pedig Arany János verses műveinek szótárán² dolgozik. A számítógép megjelenése a nyelvészetben és a lexikográfiában³ számos jelentős változást eredményezett. Egyfelől a szótárkészítők hatékony eszközt kaptak munkájuk megkönnyítésére, másfelől viszont a felhasználói elvárások is megváltoztak, ugyanis az írói szótárak konkordanciafunkcióját⁴ kifogástalanul betölti a számítógépes keresés lehetősége.

Az 1950-es években, lényegében a Petőfi-szótárnak, a modern értelemben vett első magyar írói szótárnak a készítésével egy időben, Wacha Imre elindította egy klasszikus, cédulaalapú (papírcédulákra, kézírással vagy írógéppel feljegyzett) szótár szerkesztését József Attila költői életművéből. Ez a terv, sajnos, megghiúsult, csak mutatvány jelent meg a készülő szótárból a *Magyar Nyelvőr* folyóirat 1959. évi 3. számában.

A teljes életmű szótári feldolgozása 2011-ben kezdődött. A tervezett szótár felvesz anyagába minden egyes fennmaradt szót, amelyet József Attila saját szövegeként írt le, legalább egymondatos kontextusban, legyen az akár eredeti alkotás, akár fordítás.

József Attila alkotói módszerének jellemző vonása a szövegváltozatok nagy száma. A feldolgozás során ezek kezelésére különös tekintettel kell lenni. Erre igen alkalmas, ha a számítógépes konkordancia alapjául ún. genetikus⁵ szöveg szolgál. Ez együttesen tartalmazza az összes változatot, így lépésről lépésre követi a szöveg létrejöttét, geneziséket, és ennek révén a gyakorisági statisztikák is minden egyes szóelőfordulást csupán egyszer vesznek figyelembe.

Többek között a művelt műfajok nagy számából adódóan József Attila szókészlete igen változatos. Azáltal, hogy a szótár gyűjtőköre a teljes életműre kiterjed, lehetővé válik a különféle lexikai rétegek [szókincsrétegek], illetve az egyes műfajok összehasonlítása. A feldolgozott szókészlet nagysága kb. 25 ezerre becsülhető, amelyet mintegy 300 ezer szóelőfordulásból lehet elvonni. Mindebből következőleg a József Attila-szótár alkalmas lesz egyben a 20. század első fele magyar szókészletének áttekintésére is. A címszók közé – a köznyelvi szótáraktól eltérően – bekerülnek a tulajdonnevek, így a szótár bizonyos enciklopédikus funkciók betöltésére is alkalmas lesz.

A szótárt függelékek fogják kiegészíteni. Az első függelék az esetek és jelek-ragok statisztikai feldolgozását adja majd. A két további függelék szorosan kapcsolódik ahhoz, hogy az életmű centrumában verses szövegek állnak. A második függelék József Attila megvalósult rímeinek szótára. Ezt számítógép állítja elő emberi kéz érintése nélkül. A harmadik függelék szintén számítógépes előállítású, de itt szükség lehet emberi intelligenciára is a véglegesre szerkesztéséhez. Ez a függelék József Attila költői életművének metrikai adatbázisa lesz. Ez az

¹ Utalás a Beke József szótárkészítővel készült interjúra. <http://anyanyelvapolo.hu/edes-anyanyelvunk-iroi-szotarok-es-nyelvi-erdekesssegek-februari-szamban/>

² 2017-ben jelent meg Beke József műve: *Arany János verses műveinek szótára I-II-III.* az Anyanyelvapolók szövetsége kiadásában.

³ lexikográfia: a különböző egy-, két- vagy többnyelvű szótárak szerkesztésének, összeállításának elmélete és gyakorlata, szótárírás, szótártudomány

⁴ konkordancia: valamely szöveg összes szóelőfordulásának és a szóelőfordulások jelentésének betűrendes listája

⁵ genetikus: eredeztető, származtató

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

alapvető filológiai adatokon felül tartalmazza az egyes versek versrendszerét (időmértékes, ütemhangsúlyos stb.), strófaszervezetét, metrikai leírását, rímképletét stb.

A szótár gerincét persze a szócikkek alkotják.

Ezek – a megszokott módon – három részből állnak. A szócikkfej élén a címszó áll, majd az előfordulási gyakoriság. Itt találjuk többek között a címszóra vonatkozó gyakorisági, nyelvtani és a szó használatára vonatkozó adatokat. Ezt összetett statisztika követi az egyes szabályszerű alakoknak és az alakváltozatoknak a keletkezési idő és a fő műfajok szerinti gyakoriságából. Az így előálló ötdimenziós statisztika megjelenítésére az elektronikus szótár újszerű lehetőségeket ad, a papírváltozatban csupán a magyar írói szótárakban eddig is megszokott rövidített, egyszerűsített változat közölhető. A szócikk további adatokat is tartalmaz: a címszó első előfordulásának évét József Attila életművében, első ismert előfordulását a magyar nyelvben, illetve rövid etimológiai összefoglalót. Arra is itt utalunk, hogy az adott fogalmi jelentéssel rendelkező nyelvi elem (lexéma) mennyire „József Attila-i”:

1. József Attila saját alkotása (tehát korábról ismeretlen);
2. egyáltalán nem ismeretes, hogy más (akár későbbi) szerző használta volna;
3. az adott szó hapax legomenon⁶, tehát egyetlen, József Attila-i előfordulásán kívül semmilyen magyar szövegben sem lelhető fel (nem idézetszerű) előfordulása a címszónak.

Még egy érdekes mutató található a szócikkben: ez azt jelzi, hogy az adott fogalmi jelentésű nyelvi elem gyakorisága statisztikailag bizonyítható módon magasabb József Attila életművében, mint a *Nyugat* folyóirat teljes szövegében, amely az összehasonlításához vizsgálendő kontroll nyelvi anyag (korpusz) lesz.

A szócikk további tartalma a történeti-értelmező szótárak megszokott rendjét követi (részletes jelentésszerkezet szókinszbeli-stilisztikai minősítésekkel, szövegelemzésen alapuló értelmezésekkel, idézetekkel). A munka e szakaszában hasznosíthatók a József Attila szókészletére és szóhasználatára irányuló korábbi nyelvészeti kutatások, valamint – a kiterjedt és erősen összefüggő motívum- és szimbólumrendszer okán – a József Attila költői életművének motívumrendszerére vonatkozó kutatások.

A szócikkek végül belső és külső utalásokat is közölnek. A külső utalók megmutatják a címszó helyét a magyar szókészlet egészében, mind történeti, mind leíró szempontból. Arról tájékoztatnak tehát, hogy az adott szó előfordul-e más, a téma szempontjából fontos, mérvadó szótárakban.

Szöveggözlés: Mártonfi Attila: *A József Attila szótár terve*. <http://anyanyelvapolo.hu/edes-anyanyelvunk-pdf/ea-2012-XXXIV-3.pdf>. A feladathoz igazított szöveg.

1. Miben különbözik Wacha Imre és Mártonfi Attila szótárterve? A szempontok alapján töltsé ki az alábbi táblázatot!

	A feldolgozás módja, technikája	A feldolgozandó szövegegyüttes
Wacha Imre		
Mártonfi Attila		

4 pont	
--------	--

⁶ hapax legomenon: csak egy helyen előforduló adat, vagy valamely nyelv irodalmában egyetlen létező példa

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2. Az új szótár tulajdonneveket is fog tartalmazni. Adja meg teljes névvel, kik a megszólítottjai az alábbi, József Attila költeményeiből származó részleteknek!

a)

Bátyám, ki bortól mámoros éneket
Zengsz húrodon, Te, nézd a magyar hazát,
Csitítsd el Anna-kérő szíved
S öntsd erőd a reménytelenbe.

A megszólított teljes neve: _____

b)

Magad emésztő szikár alak!
Én megbántottalak.

Botot faragtál, ábrákkal tele,
beszélt a nyele,
aztán meguntad. Így volt?

A megszólított teljes neve: _____

c)

Te jól tudod, a költő sose lódit:
az igazat mondd, ne csak a valódit,
a fényt, amelytől világlik agyunk,
hisz egymás nélkül sötétben vagyunk.

A megszólított teljes neve: _____

d)

És égni fog, mert nagy hitem ójja meg:
Világszabadság! – így köszönök, Vezér,
S örömtelen tizennyolc évem
Szent lobogója elődbe hajlik.

A megszólított teljes neve: _____

4 pont	
--------	--

3. A készülő szótár metrikai megállapításokat is tartalmaz. A feladatok a fenti versrészletekre (lásd 2. feladat) vonatkoznak.

a) Állapítsa meg a 2. d) idézet verselését!

Verselési rendszer: _____

Strófa: _____

2 pont	
--------	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

b) Válaszoljon a 2. c) versrészlet rímeire vonatkozó feladatokra!

A rímképlet: _____

A rímek minősége (tisza rím / asszonánc): _____

2 pont	
--------	--

4. A készülő mű egyik újdonsága a költői alkotások műfaji meghatározása. Milyen nehézségekkel kell szembenézni a József Attila-életmű, tágabb értelemben a 20. századi költészet kapcsán a műfajok megnevezésekor? Összefüggő válasza 3 érdemi megállapítást tartalmazzon!

5 pont	
--------	--

5. Adja meg az alábbi József Attila-költemények műfaját vagy verstípusát!

A költemény címe	Műfaj vagy verstípus
<i>A Dunánál</i>	
<i>Tudod, hogy nincs bocsánat</i>	
<i>Ringató</i>	
<i>Külvárosi éj</i>	

4 pont	
--------	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

6. A szöveg szerint a költői életművet erős motívum- és szimbólumháló jellemzi, melybe beletartozik az intertextualitás, az átvétel, áthallás is. Tekinthető-e tudatos átvételnek az alább kiemelt költői kép? Fogalmazza meg véleményét a költői kép értelmezésével, és álláspontját támassza alá legalább 3 érdemi megállapítással!

<p>Csokonai Vitéz Mihály: <i>Dr. Földiről egy töredék</i> (részlet)⁷</p> <p>Látod-e, mely kicsiny itt a föld, félrésze vizekkel Béfglalva setét zölde, félrésze világos, S mint félérésű citrom hintálva tulajdon Terhe nyomásától, lóg a nagy semminek ágán.</p>	<p>József Attila: <i>Reménytelenül / Lassan, tűnődve</i> (részlet)</p> <p>A semmi ágán ül szívem, kis teste hangtalan vacog, köréje gyűlnek szeliden s nézik, nézik a csillagok.</p>
---	---

5 pont	
--------	--

7. Nevezze meg, hogy a 6. feladat két versrészletéből vett példák milyen szóképek, alakzatok!

Példa	Szóképek / alakzat megnevezése
„a föld... mint félérésű citrom”	
„nézik, nézik”	
„szívem”	
„tulajdon / Terhe nyomásától”	
„nézik a csillagok”	
„semmi ágán”	

6 pont	
--------	--

⁷ Dr. Földi János (1755-1801) orvos, felvilágosult szellemű, sokoldalú természettudós, nyelvész, költő, Csokonai és Fazekas Mihály kortársa, barátja.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

8. A szótárban „Az első függelék az esetek és jelek-ragok statisztikai feldolgozását adja majd”. Vizsgálja meg alaktani szempontból az alábbi szavakat! Használja a következő jelöléseket: szótő = 1, képző = 2, jel = 3, rag = 4! (pl. félérésű = 1+1+2+2)

hangtalan = _____

nyomásától = _____

vizekkel = _____

ágán = _____

4 pont	
--------	--

9. „József Attila alkotói módszerének jellemző vonása a szövegváltozatok nagy száma.” E kijelentés indoklásaként hasonlítsa össze az *Eszmélet* című költemény egyik szakaszának előzményét és végső változatát! Legalább 3 megállapítást tartalmazó válaszában a beszédmód eltéréseire, a stilisztikai és gondolati különbségekre egyaránt hivatkozhat!

<p>Hisz itt a szenvedés belül, – de ott kívül a magyarázat. S hogy' olvasod le emberül, hogya tagjaid citeráznak? Ez a fegyenc-kor leigázhat, de szabad leszel, ha belül nem raksz magadnak olyan házat, melybe háziur települ.</p> <p>[Az „Eszmélet” előzményei, 1933.]</p>	<p>Im itt a szenvedés belül, ám ott kívül a magyarázat. Sebed a világ – ég hevül s te lelkedet érzed, a lázat. Rab vagy, amíg a szived lázad – úgy szabadulsz, ha kényedül nem raksz magadnak olyan házat, melybe háziúr települ.</p> <p>(Eszmélet 6, 1934.)</p>
--	--

4 pont	
--------	--

40 pont	
---------	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

MŰÉRTELMEZŐ SZÖVEG ALKOTÁSA

Tandori Dezső *A Semmi Kéz* című költeménye a konkrét vershelyzetet meditatív reflexióval kapcsolja össze. Értelmezésében mutassa be a szöveg e két szintjének belső összefüggéseit! Kifejtésében térjen ki a 'Semmi Kéz' szókapcsolat lehetséges értelmezéseire is! Megoldása 400-800 szó terjedelmű legyen!

Tandori Dezső: *A Semmi Kéz*

Egy vak madár azt hiszi, álmodott,
pedig csak megsímogattam a hátát,
mit ő engedni nem szokott,
s kezünket is ez az egy pár madárláb
nem érinti önszántából soha,
de majd annak is lesz sora,
mikor néhány lelkünkkel tovatűnten,
egy-test, ott fog feküdni tenyerünkben;
miféle előleg ez a halálra,
hogyan megsímogatható volt a háta?

Szárnyra ki volt dobva a szürke toll,
ahogy álldogált a teljes sötétben,
tudtam, ott vagyunk valahol:
nem is padlón, nem is csonk deszkalécen,
melyen parányi hó a talpnyoma,
s még annyi se az örök éjszaka,
melyről tudnom kell, hogy két elürült szem
közvetíti bár tudatunkba, szűrten,
előleg ez a tiszta nemtudásra,
mit magunk is elérünk valahára.

Csak annyi voltam, mint a Semmi Kéz,
mely nem mutat se innenre, se túlra,
nem kerül, el se vész,
mintha az idő ide-oda múlna;
ujjam alatt a hát mintázata
nyugodt volt; mintha nem is látszana,
a csőr lassan kinyílt, nem lihegősen,
inkább csak mártózni valami húsben,
mert a forróság a nem várt hatásra
a harminc grammnyi testet be- s bejárta.

És hangom szólt hozzá, az ismerős,
az örökké megválaszolhatatlan,
három-verébnyi-ős
helyett ő állt világtalan-alakban,
mint kérdeztlenségünk válasza,
melynek elég, hogy önmaga;
kezem távolodott kalitka-úrban,
nem érzett hullámlásába vegyülten,
s a másfél perc még-sosem-volt csodája
jó ok lett neki egy tollászkodásra.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

REFLEKTÁLÓ SZÖVEG ALKOTÁSA

2016-ban az irodalmi Nobel-díjat Bob Dylan* amerikai énekes, dalszerző kapta. A nyertes személye, illetve életművének a legrangosabb irodalmi díjjal történt elismerése megsztotta a világ közvéleményét.

Fejts ki véleményét erről a tényről, foglaljon állást! Reflektáló szövegében bizonyítsa problémaérzékenységét és tárgyi tudását, tájékozottságát is, hivatkozzon például saját irodalom-, illetve költészet-felfogására, a dalszöveg státuszára, zene és szöveg viszonyára! Utalhat korábbi díjazottakra is.

Megoldása 150-450 szó terjedelmű legyen!

* Bob Dylan (er.: Robert Allen Zimmerman; 1941. május 24.) Oscar-díjas, Golden Globe-díjas, sokszoros Grammy-díjas amerikai zenész, dalszerző; a popzene meghatározó képviselője. Legismertebb dalai az 1960-as években születtek; néhány közülük polgárjogi mozgalmak „himnusza” lett (pl.: *Blowin' in the Wind*; *The Times They Are A-Changin'*).

2012-ben kitüntette az amerikai elnök, 2013-ban megkapta a francia becsületrendet.

Dylan megdöbbenésével és meghatottságával indokolta, hogy majdnem két hétig nem reagált a Nobel-díj elnyerésének hírére és a Svéd Akadémia megkeresésére. 2016 decemberében, más kötelezettségeire való hivatkozással, nem vett részt az átadási ünnepségen Stockholmban. A ceremónián felolvasott köszönőlevelében megállapította: „*Ha valaki valaha azt mondta volna, hogy egy kicsi esélyem van a Nobel-díj megnyerésére, azt gondoltam volna, ez annyira lehetséges, mint hogy a Holdra lépjek.*” 2017 júniusában végül átvette a díjat. Előadói beszédében felidézte, hogy amikor megkapta az irodalmi Nobel-díjat, azon tűnődött, mi is lehet pontosan a kapcsolat dalai és az irodalom között. „Elgondolkodtam rajta, kerestem az összefüggést.” Dylan beszélt irodalmi inspirációról is, példaként említve a *Moby Dicket*, a *Nyugaton a helyzet változatlan* és az *Odüsszeiát*, hozzátéve, hogy ezeknek a könyveknek a témái szándékosan vagy öntudatlanul beépültek a dalaiba.

Bob Dylan, 2014

Bob Dylan: *Mit fúj a szél* (részlet)
(*Blowin' In The Wind*)

Hány utat járjon végig valaki,
Hogy a neve ember legyen?
És hány tenger hosszat szálljon a galamb,
Míg partot ér és megpihen?
És hány bomba kell még, hogy az ágyúszót
Már ne tőrje senki sem?
Ha válasz kell, hallgasd, hogy mit fúj a szél,
Csak hallgasd, hogy mit fúj a szél.

(1. vsz.; Barna Imre ford.)

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Tájékoztató a fent idézett versrészlet teljes eredeti szövege, illetve a magyar fordítása.

Blowin' In The Wind

How many roads must a man walk down
Before you call him a man?
Yes, 'n' how many seas must a white dove sail
Before she sleeps in the sand?
Yes, 'n' how many times must the cannon balls fly
Before they're forever banned?
The answer my friend is blowin' in the wind
The answer is blowin' in the wind.

Yes, how many years can a mountain exist
Before it's washed to the sea?
Yes, 'n' how many years can some people exist
Before they're allowed to be free?
Yes, 'n' how many times can a man turn his head
Pretending he just doesn't see?
The answer my friend is blowin' in the wind
The answer is blowin' in the wind.

Yes, how many times must a man look up
Before he can really see the sky?
Yes, 'n' how many ears must one man have
Before he can hear people cry?
Yes, 'n' how many deaths will it take till he knows
That too many people have died?
The answer my friend is blowin' in the wind
The answer is blowin' in the wind.

Mit fúj a szél

Hány utat járjon végig valaki,
Hogy a neve ember legyen?
És hány tenger hosszat szálljon a galamb,
Míg partot ér és megpihen?
És hány bomba kell még, hogy az ágyusztó
Már ne tőrje senki sem?
Ha válasz kell, hallgasd, hogy mit fúj a szél,
Csak hallgasd, hogy mit fúj a szél.

Hány év, míg tengerbe porlik a hegy,
Míg kő a kövön nem marad?
Na és hány évig bírják még az emberek,
Hogy szabadnak lenni nem szabad?
Na és hányszor lehet még hogy félrenéz
Az ember s azt színleli: vak?
Ha válasz kell, hallgasd, hogy mit fúj a szél,
Csak hallgasd, hogy mit fúj a szél.

Hányszor kell nézni fölfelé,
Hogy előderengjen az ég?
És meddig füleljen, aki csupa fül,
Hogy meghallja: jajgatnak épp?
És hány újabb hulla döbbsenti rá,
Hogy hullákból most már elég?
Ha válasz kell, hallgasd, hogy mit fúj a szél,
Csak hallgasd, hogy mit fúj a szél.

Barna Imre fordítása

A *Mit fúj a szél* c. szöveg forrása: szöveg forrása: http://www.magyarulbabelben.net/works/en/Dylan,_Bob-1941/Blowin__In_The_Wind/hu/48174-Mit_f%C3%BAj_a_sz%C3%A9l

A kép forrása: <http://www.daysofthecrazy-wild.com/bob-dylan-to-tour-japan-march-2014/>

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

	Elérhető pontszám	Elért pontszám
Tartalom	5	
Problémaérzékenység	5	
Gondolatmenet	5	
Nyelvi igényesség (stílus, nyelvhelyesség)	5	
Összesen	20	

Helyesírás	Hibapontok száma a teljes dolgozatban	
	Vizsgapontok	

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

			pontszám	
			maximális	elért
I. Szövegértési és nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor			40	
II. Szövegalkotási feladatok	Műértelmező szöveg	Tartalom	15	
		Szövegszerkezet	5	
		Nyelvi igényesség (stílus, nyelvhelyesség)	10	
		Összesen	30	
	Reflektáló szöveg	Tartalom	5	
Problémaérzékenység		5		
Gondolatmenet		5		
Nyelvi igényesség (stílus, nyelvhelyesség)		5		
Összesen		20		
Helyesírás			8	
Íráskép			2	
Az írásbeli vizsgarész pontszáma			100	

dátum

javító tanár

		pontszáma egész számra kerekítve	
		elért	programba beírt
I. Szövegértési és nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor			
II. Szövegalkotási feladatok	Műértelmező szöveg		
	Reflektáló szöveg		
Helyesírás			
Íráskép			

dátum

dátum

javító tanár

jegyző